

Slovo autora

Duševný život je závislý na pamäti, rozume, sile vôle a mravnom cítení.

Vedomosti zo škôl sú čím viac s neskorším vekom nepostačujúce. Človek musí neustále myslieť, rozoznávať príčinu a následok, dobro a zlo, správnosť a chybu. Dobrý svetský humanista bude študovať priebežne celý život, správne využíva svoje zmysly, všetko pozoruje, aby si uvedomil vzťahy vecí, ľudí a dejov, porovnáva skúsenosti s novou situáciou. Rozum je veľký dar prírody a kto ho nepoužíva, za živa sa zakopáva. Aby mal rozum dosť podnetov na kritickú činnosť, musí sa človek sústavne vzdelávať, najmä čítaním kníh, časopisov, článkov na internete, avšak nie len zábavných, či bulvárnych, ale najmä z oboru vlastného povolania i všeobecne vzdelávacích. Sledovať výsledky vedeckých tímov, ale aj samotné vedecké práce. Budme trpezliví, vytrvalí, svedomití v bádani, vernosti v malých veciach, bez ktorých cností sa vede nijako nedarí. Budme precízni a presní, pracujme pre samú vec, pretože to je ono, čo žiadne náboženstvo nenaplní.

Skúsme sa opýtať sami seba, koľko a akých kníh máme vo svojej súkromnej knižnici. Paralelne s čítaním nám mnoho podnetov na premýšľanie poskytuje sám život, jeho skladba a vývoj. Kto sa vie pozrieť na život a posúdiť jeho javy z pohľadu svetského humanistu, ten sa nestratí, sústavne hľadá pravdu.

Pravej ceny nadobúdajú naše vedomosti a náš rozum iba živým mravným povedomím. Kto nevie rozoznať dobro od zla, kto nevie prekonávať svoje vášne a zlé návyky, kto nevie doniesť ani najmenšej obeť pre svoju rodinu, mesto, či národ, kto nevie svoje humanistické presvedčenie prejavovať skutkami, kto sa hanbí za svoj národ, za svoju materinskú reč, kto nevie a nechce pracovať, nemôže byť dobrým svetským humanistom.

Tolko sa hovorí o láske k národu, o demokracii a sociálnom štáte. Avšak v praxi žiada od tých druhých, aby boli demokratickí, aby z lásky k národu vedeli sa vzdať vlastného prospechu, aby slúžili iným.

Svetský humanista mal by byť ušľachtilým vzorom demokratického občana. Svoju lásku k národu musí prejavovať úctou k materinskému jazyku, ktorý musí ovládať suverénne nie len po stránke gramatickej a pravopisnej, ale aj slohovej, aby reč jeho bola nie len správna, ale aj pekná.

Svetský humanista má na svoje okolie a blízkych i ostatných známych, či menej známych pôsobiť s rešpektom, mať úctu voči tým, ktorí si to zaslúžia, má šetriť ich citmi a pôsobiť ako vzdelanejší, nie tyransky. Chovať sa k iným ako k slobodným občanom a prejavovať im toľko úcty, koľko jej žiada pre samého seba.

Preklenúť priepasť medzi „obyčajným občanom“ a slovenským intelektuálom je vážnou úlohou novodobej slovenskej spoločnosti. Nepreberať „móresy“ tzv. celebrit.

A pomer slovenského svetského humanistu k Slovenskej republike môže byť len kladný. V ňom je stelesnená súdržnosť slovenského národa a ostatných občanov Slovenskej republiky. Začína sa pozorným počúvaním a intuitívnym vnímaním jedinečnosti iného človeka a pokračuje zbavovaním sa predsudkov. Nie je treba medzi sebou trhať Slovákov, ale pracovať vážne, s rozmyslom, bez rozčuľovania a hnevu k tomu, aby bolo odstránené všetko, čo nás na smrť rozdeľuje a posilňovať všetko to, čo nás spája. Majme na pamäti sny našich starých otcov, ktoré boli často v reáliách sprevádzané krvou pokropenou na slovenskej hrudi.

Láska k mládeži, úcta k starším, rešpekt k rovesníkom. Pozitívny vzťah k národu a štátu, neprestajné vzdelávanie, ušľachtilá demokracia, zmysel pre spravodlivosť a hlavne prísna sebakritika, hľa to sú vlastnosti slovenského svetského humanistu.

Nech náš život - slovenského svetského humanistu - a život tých, na ktorých pôsobíme je súhrnom mravov pri vzájomnej úcte, keď je realizovaná zorchovaná spravodlivosť. Taká je úloha nás moderných svetských humanistov, akýchsi osvietencov 21. storočia. V službe životu pozemskému tu a teraz v zmysle ideálov dobra, pravdy a krásy pre nás všetkých, čo obývame Zem.

Dr. Vladimír ŠOTTER

Národný Inštitút Francois Marie Voltaire

K etickým otázkam humanistov

Rozhodujúcim cieľom pokroku ľudstva je uskutočnenie najvyšších etických hodnôt. Veríme, že rast vedeckých poznatkov umožní ľuďom rozumnejšie sa rozhodovať. V tomto zmysle neexistuje nepreniknuteľná bariéra medzi skutkom a hodnotou, medzi je (to tak) a má (to tak byť). Cenu svojich hodnôt si lepšie uvedomíme vo svetle dôkazov a na základe dôsledkov, keď sa budeme riadiť rozumom a poznaním. Humanisti boli nespravodlivo obžalovaní, že nie sú v stave predložiť životaschopné podklady pre etickú zodpovednosť. Ba čo viac, humanistov často obžalávajú pre údajný morálny úpadok spoločnosti. Tieto argumenty sú priepastne chybné. Vo všetkých storočiach predkladali filozofi solídne sekulárne základy pre humanistické morálne konanie. Okrem toho nespočetné milióny humanistov viedli príkladné životy, boli čestnými občanmi, s láskou vychovávali svoje deti a rozhodným spôsobom prispeli k morálnemu pozdvihnutiu spoločnosti.

Teologické morálne doktríny reflektujú spravidla zdedené predvedecké predstavy o prírode a ľudskej podstate. Z tohto dedičstva vyplývajú neraz protirečivé morálne príkazy a rozličné náboženstvá majú aj dnes veľmi odlišné názory na niektoré morálne otázky. Deisti a transcendentalisti boli v minulosti aj za aj proti otroctvu, kastovníctvu, vojne, trestu smrti, ženským právam a monogamii. Príslušníci náboženských siekt sa medzi sebou často beztrestne vraždili. Mnohé z najhroznejších vojen minulosti inšpirovali neústupné náboženské dogmy. Nezapierame, že nábožensky cítiaci ľudia urobili veľa dobrého; popierame však, že by náboženská pieta bola jedinou garanciou morálnej cnosti.

Humanisti vždy a všade zastávali myšlienku odluky štátu od cirkví. Hlásame, že štát má byť sekulárny, t. j. ani za ani proti náboženstvu. Preto odmietame teokraciu, ktorá sa usiluje nanútiť každému občanovi nejaký morálny alebo náboženský kód. Myslíme si, že štát má pripustiť koexistenciu širokej plurality morálnych hodnôt. Zásadné princípy morálneho konania sú v skutočnosti spoločné všetkým kultúram a civilizáciám – či boli náboženské alebo nie. Morálne tendencie sú v ľudskej povahe hlboko zakorenené a v priebehu histórie sa vyvíjali. Humanistická etika nevyžaduje súlad s teologickými a náboženskými predpokladmi – to sa nedá dosiahnuť nikdy – ale vzťahuje etickú voľbu na spoločné ľudské záujmy, túžby, potreby a hodnoty. Posudzujeme ich na základe ich dôsledkov pre ľudské šťastie a sociálnu spravodlivosť.

Ľudia s rozličným sociokultúrnym pozadím sa v skutočnosti zhodnú na podobných všeobecných morálnych zásadách, aj keď sa ich špecifické morálne predstavy veľmi líšia, lebo sa vytvárali v rôznych podmienkach.

Kľúčové zásady etiky humanistov

Po prvé, dôstojnosť a autonómia jednotlivca je ústredná hodnota. Humanistická orientácia má zabezpečovať najvyššiu možnú slobodu voľby: slobodu myslenia a

svedomia, slobodné hľadanie; právo jednotlivca žiť svojím životom a sledovať vlastné ciele, pokiaľ tým neškodí druhému. Osobitne je to relevantné v demokratických spoločnostiach, kde môže existovať množstvo alternatívnych hodnotových systémov. Humanisti rešpektujú rôznorodosť.

Po druhé, humanistická obrana práva jednotlivca na sebaurčenie neznamena, že by humanista schvaľoval každý druh ľudského konania. A tolerancia humanistu voči rôznym životným štýlom nevedie nevyhnutne k záveru, že ich schvaľuje. Humanista trvá na tom, že súbežne so záväzkom k slobode spoločnosti pretrváva trvalá potreba zlepšovať záujem a schopnosť hodnotiť. Humanisti veria, že slobodu treba prežívať zodpovedne. Uznávajú, že všetci jednotlivci žijú v spoločnostiach a že niektoré ich činy sú zlé a ničivé.

Po tretie, humanistickí etickí filozofi bránili etiku dokonalosti. Tá v sebe zahŕňa miernosť, zdržanlivosť, sebaovládanie a sebakontrolu. Medzi štandardy dokonalosti patrí schopnosť autonómnej voľby, kreatívnosť, estetické hodnotenie, zrelá motivácia, racionalita a povinnosť splniť, realizovať svoje nadanie. Humanisti odporúčajú, aby ľudia prejavili všetko dobré, čo v nich je, aby tak všetci ľudia mohli žiť dobrý život.

Po štvrté, humanisti uznávajú zodpovednosť a povinnosti voči iným. To znamená, že s inými ľudskými bytosťami nesmieme zaobchádzať tak, ako keby boli len predmetmi pre naše potešenie; musíme ich považovať za osobnosti so všetkými právami na rovnosť a úctu. Humanisti hlásajú, že „s každým treba zaobchádzať ľudsky“. Uznávajú zlaté pravidlo, že „nemáme iným robiť to, čo nechceme, aby iní robili nám“. Prijímajú biblické napomenutie, aby „sme cudzinca prijali do svojho stredu“, rešpektujúc jeho rozdielnosť.

Po piate, humanisti veria, že pre etické správanie sú podstatné cnosti súcitu a starostlivosti. To predpokladá vývin altruistických záujmov a pocitov pre potreby a city iných. Základom morálneho správania sú „všeobecné morálne príkazy, pravidlá alebo jednoducho slušnosť“. Inými slovami, sú to bežné, všeobecné morálne cnosti, ktoré uznávajú a majú ľudia s najrozličnejšou kultúrnou a náboženskou príslušnosťou. Máme vždy hovoriť pravdu, dodržiavať sľuby, byť čestní, seriózni, dobrosrdeční, spoľahliví, dôveryhodní a verní, máme preukazovať uznanie a vďačnosť; máme byť slušní, spravodliví a tolerantní; máme rozumne diskutovať v sporoch a snažiť sa o spoluprácu; nemáme kraďnúť ani nikoho urážať, telesne poraniť alebo poškodiť. Hoci humanisti volali po zrušení puritánskych trestných predpisov, vždy zastávali potrebu morálnej zodpovednosti.

Po šieste, vysoko na rebríčku humanistickej etiky je povinnosť dobre vychovávať deti a mládež, aby sa u nich vytvoril charakter a pochopenie pre všeobecnú morálnu slušnosť; treba u nich podnecovať morálny rast a schopnosť morálne uvažovať.

Po siedme, humanisti odporúčajú, aby sme pri tvorbe morálnych úsudkov používali rozum. Zdôrazňujú, že pri formulácii etickej voľby je podstatné poznanie. Platí to najmä pri riešení morálnej dilemy, keď je nevyhnutné rozumné uvažovanie. Ľudské hodnoty a zásady sa dajú dobre odôvodniť len premýšľaním pri hľadaní. Ak niekedy existujú spory a nejasnosti, treba sa ihneď pustiť do racionálneho rozhovoru.

Po ôsme, humanisti zastávajú názor, že stále máme byť pripravení zmeniť etické zásady a hodnoty, ak to vyžaduje reálna skutočnosť alebo budúci vývoj. Máme síce stavať na osvedčených múdrostiach minulosti, ale musíme vedieť nájsť nové riešenia pre morálne dilemy, či už sú tieto staré alebo nové. Ako príklad možno uviesť diskusiu o dobrovoľnej eutanázii, ktorá naberá na intenzite najmä v bohatých krajinách, kde medicínska technológia umožňuje udržiavať pri živote aj terminálnych pacientov, ktorí by v minulosti boli už umrelí. Humanisti zastávajú právo na dôstojnú smrť, právo spôsobilých dospelých odmietnuť liečbu, právo zmierniť zbytočné utrpenie a dokonca aj právo urýchliť smrť. Rovnako máme byť pripravení na racionálnu voľbu v oblasti ľudskej reprodukcie, kde vedecký výskum spôsobil úplne novú situáciu – spomeňme napríklad oplodnenie in vitro, náhradné matky, genetické inžinierstvo, orgánové transplantácie a nakoniec klonovanie. V morálnych heslách minulosti nenájdeme smernice na riešenia problémov budúcnosti. A autonómiu voľby musíme rešpektovať.

Po deviate, humanisti hlásajú, že musíme rešpektovať etiku zásad. To značí, že cieľ nesvätí prostriedky; práve naopak, naše ciele sú stvárané našimi prostriedkami a možnosťami; existujú hranice toho, čo je dovolené robiť. Osobitne dôležité je to vzhľadom na tyranské diktatúry 20. storočia, keď politické ideológie so skoro náboženským zápalom zneužívali morálku na dosiahnutie vizionárskych cieľov. Máme v živej pamäti tragické utrpenie miliónov nevinných len preto, že ktosi prehliadol veľké zlo, keď sledoval klamné väčšie dobro.